

FOTOGRAFIA – O ISTORIE INTERCULTURALĂ

DELIA VOINA

Complexul Național Muzeal ASTRA Sibiu
deliavoina@yahoo.com

Cuvinte cheie: fotografii vechi, români, sași, maghiari, țigani, Transilvania

Keywords: old photo, Romanians, Saxons, Hungarians, Gypsies, Transylvania

Muzeul ASTRA este administratorul unei colecții etnografice fotografice vechi; imaginile sunt luate între anii 1855-1920 de către fotografi care au lucrat în cele mai importante orașe din Transilvania. Ei au fost impresionați de frumusețea costumelor tradiționale, tipice pentru populațiile naționalităților diferite care au trăit în această zonă transilvană. Ei au imortalizat oameni cu fețe zâmbitoare îmbrăcați în costume tradiționale, diferite aspecte din viața de fiecare zi, momente vesele sau triste, interioare de camere și case, școli, biserici. Studiul s-a bazat pe cercetarea noastră de imagini din colecția de grafică documentară care reflectă aspecte ale vieții rurale în diferite localități din Transilvania.

Să vorbim despre fotografie este, fără îndoială, un lucru firesc în zilele noastre. Există astăzi milioane de oameni care fotografiază, sute de profesii în care fotografia a devenit o necesitate. Observând capacitatea de a fi ușor accesată și, în același timp, cunoscându-i-se caracterul de document autentic, neintermediat, fotografia este utilizată atât în cercetarea științifică riguroasă, cât și pentru informarea, educarea și recreerea publicului larg.

Să vorbim despre primele fotografii realizate începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pare o poveste... Dacă privim atent aceste imagini de odinioară putem afla istorii simple sau complicate, care au în rol principal unu, două sau mai multe personaje, plasate în decoruri uneori sobre, alteori extrem de bogate.

În prezentarea noastră ne-am propus să urmărim în ce măsură fotografiile păstrate în colecția de *grafică documentară* a Complexului Național Muzeal ASTRA reflectă mediul în care au trăit oamenii, statutul lor de marginalizați sau privilegiați, minoritari sau majoritari în spațiul Transilvaniei, începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea până în 1914.

De-a lungul istoriei, asocierea clasică a termenilor *majoritar - privilegiat* și *minoritar - marginalizat*, nu a reflectat realitatea transilvană. Sașii, nu foarte numeroși, au avut dintotdeauna proprietăți și privilegii. Nobilimea era, în majoritate covârșitoare, maghiară. Maghiarii și secuii erau națiuni privilegiate. Deși majoritari în Transilvania, românii au fost marginalizați din cauza condiției lor de oameni săraci, ieșiți din iobăgie abia după revoluția de la 1848, sau, prin starea de *națiune* care accede greu la drepturi și libertăți, după ce fusese *mereu tolerată*.

Statistic, pentru orașul Sibiu, conform *Adressbuch*, Hermannstadt, 1908, situația naționalităților era următoarea:

germani: 15.555

români: 5.959

maghiari: 4.732

alte naționalități: 397

În împrejurimile Sibiului, regiuni întregi erau exclusiv românești (de exemplu Mărginimea Sibiului și Țara Făgărașului) sau cu așezări mixte româno-săsești (este cazul localităților din Valea Hârtibaciului). Comuna Rășinari, fieful fotografului Wilhelm Auerlich, avea, la sfârșitul secolului trecut, aproximativ 5.500 locuitori români, iar în cătunul alăturat Prislop trăiau peste 200 de țigani. În zona din jurul protopopiatului ortodox Săliște, unde a lucrat Emil Fischer, locuiau aproape 20.000 români¹.

Această relație între majoritate și minoritate, cu privilegiați și marginalizați, reali sau potențiali (precum țăranii majoritari, marginalizați economic, dar privilegiați ca *subiecte de interes* pentru etnologii de astăzi) este ilustrată în fotografia din Transilvania, fie în gestul de a *fotografia*, fie în *conținutul* imaginii? Vom încerca să explicăm ipoteza invocată mai sus prin răspunsuri la alte 3 întrebări.

Dar înainte de a face orice considerații se cuvine să atragem atenția asupra următorului fapt. Din punct de vedere al cercetării, prezentarea de față se bazează doar pe rezultatul studierii colecției de *grafică documentară* a Muzeului ASTRA și poate nu ar trebui generalizată pentru întreg spațiul Transilvaniei. Imagini au existat cu mult înainte de a se fi practicat o „cercetare” propriu-zisă și ele se pot constitui în surse documentare ca și cele realizate în zilele noastre cu acest scop. Totuși credem că ceea ce ilustrează fotografiile din colecția muzeului sibian este valabil și pentru alte fonduri de fotografii vechi păstrate în instituții și muzee de pe întreg cuprinsul Transilvaniei, dar care nu au fost cercetate sistematic sau valorificate până în prezent.

1. Cine sunt fotografiile secolului XIX din Transilvania?

Începând cu anii '50 ai secolului al XIX-lea, fotografiile stabiliți în Transilvania – cu excepția lui Alexandru Roșu din Bistrița – au venit din Europa Centrală. Ei au manifestat un real interes pentru oamenii de la sate, pentru „exotismul” costumelor populare din Monarhia Austro-ungară, descoperindu-le frumusețea, eleganța și rafinamentul. Toți aveau asemenea imagini în portofoliile lor promoționale. Artiști precum *Theodor Glatz*, *Kamilla Asboth*, *Wilhelm Auerlich*, *Emil Fischer* din Sibiu, *Leopold Adler*, *Carl Muschalek* din Brașov sau *Elek Dunky* și *Ferenc Veress* din Cluj-Napoca au realizat numeroase fotografii ilustrând costume populare de sărbătoare sau porturi de toate zilele, interioare tradiționale, case, biserici, obiceiuri tradiționale specifice. Artistul-fotograf „compunea” în interiorul atelierului său un decor specific, un gen de peisaj mioritic în care femeile visătoare stăteau așezate lângă fântână, având în mâini ulcioare din lut sau coșuri împletite, iar bărbații cântau la fluier sau „simulau” atitudini caracteristice pentru activități cotidiene.

2. Cine sunt cei surprinși în imagini, spre cine își îndreaptă curiozitatea și interesul fotografiilor epocii?

Putem răspunde, cu multă siguranță, că subiecții sunt reprezentanți ai întregii societăți. Din punct de vedere etnic, în fotografii se regăsesc români, sași, maghiari, secui, ceangăi, țigani, personalități de seamă ale vremii sau anonimi care au trecut pragul studiourilor fotografice. Reflectând realitatea, fotografiile sunt foarte variate.

¹ Informații din *Enciclopedia Română* 1900.

Diferențele și asemănările apar tocmai pentru că imaginile sunt *adevărate*, redând modul diferit de viață al fiecărei etnii sau grup social, precum și elementele comune ale acestora. De exemplu, la început, nici îmbrăcămintea, nici interioarele, nici clădirile românilor nu apar în fotografii la un standard egal cu cel al sașilor privilegiați. Dar evoluția lor ulterioară se va reflecta aproape instantaneu în imaginile fotografice ale vremii.

Tratamentul egalitar își are o bună justificare și în nevoia fotografiilor de a-i mulțumi pe potențialii clienți, din orice clasă socială sau etnie ar fi provenit aceștia. Un exemplu în acest caz constituie atitudinea lor față de un grup marginalizat – țiganii. Adunând la imaginile pe care le deținem în colecția Muzeului ASTRA pe acelea pe care le cunoaștem din alte surse documentare (publicații sau colecții muzeale) observăm că interesul fotografiilor pentru țigani, raportat la numărul populației, a fost unul egal cu cel manifestat față de celelalte etnii din Transilvania.

La acea dată țiganii nu constituiau un grup care să fie nemulțumit de interesul manifestat de fotografi față de ei. Totuși, cantitativ, sunt bine reprezentați în fotografia veche transilvană, cum au fost și în desene și litografii din secolele XVIII-XIX. Sunt prezentați așa cum erau, uneori însă accentuându-li-se caracteristicile exotice. De multe ori apar îmbrăcați în cioareci cu șerpar sau ie românească, ori în haine ungurești cu nasturi strălucitori. Nu știm dacă și-au comandat fotografii sau și-au cumpărat. E greu de crezut acest lucru când, într-o localitate precum Rășinariul, la începutul primului război mondial și la o jumătate de secol de la apariția fotografiei în zonă, se mai înregistra următoarea atitudine față de apariția aparatului fotografic, relatată de Victor Păcală, în lucrarea sa *Monografia satului Rășinariu*: „Foarte greu de convins și foarte greu de câștigat sunt mai ales locuitorii cartierului țigănesc din Prislop. De multe ori mă apuca râsul, și mai de multe ori însă supărarea de ce le trecea prin minte: *n-o fi umblând ăsta să ne oprească nourii, să sugă inima copiilor, să ne fure umbra pentru a o duce la Tartoru?* Așa odată, într-o zi de sărbătoare, când prislopenii erau cu toții pe la sălașuri, eu și cu fotograful ne căzneau tocmai să aranjăm, cu scopul de a fotografia, grupul din ilustrația de pe p. 314 (țigani în fața unei colibe; adulți care lucrează și copii care se joacă, imagine păstrată în colecția Muzeului ASTRA n.n.). Deodată, o țigancă speriată între altele și de *mașina dracului*, dete signalul de alarmă și, într-o clipită, întreagă țigănimă fu în picioare, gata să snopească în bătaie pe *Makării* aduși de Necuratul ca să le ia sufletul. Nu-mi aduc aminte cum am reușit să scăpăm atunci de furia țiganilor, dar știu că numai cu mari făgăduieli și după multe explicații am reușit să-mi execut planul”².

3. Cum sunt prezentați subiecții fotografiați?

Așa cum era fiecare. Nu am regăsit în nicio fotografie intenția de a-i prezenta pe unii mai *cu respect* decât pe ceilalți. În aceleași ateliere, cu aproximativ același decor, fotograful nu urmărea frumosul sau urâtul, defectele sau calitățile, sărăcia sau bogăția.

Pentru fiecare etnie era accentuată acea trăsătură specifică ce putea asigura un succes mai mare imaginilor. Astfel:

- **Românii** se disting prin portrete individuale, în costum de sărbătoare sau de lucru, miri, tineri și bătrâni „la stână”, „la târg”, „la crâșmă”, cu furci de tors sau la războiul de țesut, cu fluierul, cu calul, pușca, desagi, secera etc.

- **Sașii** apar adeseori în portrete de grup, în familie, cu cartea (copii, oameni maturi, chiar și femei, la lectură în liniștea casei), cu cana de vin, la rindea și la plug, cu caii, la tăiat pomii, cu desagi, cu pălării din paie (embleme pentru femeile săsoaice și române, deopotrivă).

² Păcală 1915, p. V-VI.

- Activitățile specifice **țiganilor** sunt bine evidențiate: cu cazanul, la cârciumă, cu vioara, la joc, la făcut cărămidă, cu coșul, uneori mirați, alteori indiferenți.

Deși nu sunt „creații populare” fotografiile au fost intim legate de existența tradițională prin conținut, prin rolul jucat în formarea mentalităților și prin faptul că s-au bucurat de o largă popularitate în cele mai diverse medii sociale.

Bibliografie

- Enciclopedia Română 1900 – *Enciclopedia Română*, vol. II, Sibiu, 1900.
Păcală 1915 – V. Păcală, *Monografia satului Rășinariu*, Sibiu, 1915, p. V-VI.

Fig. 1. Femeie în costum popular românesc din Săliște, județul Sibiu

Fig. 2. Femeie în costum popular românesc din Mărginimea Sibiului

Fig. 3. Femeie în costum săsesc
din zona Sibiu

Fig. 4. Femeie în costum săsesc
din zona Sibiu

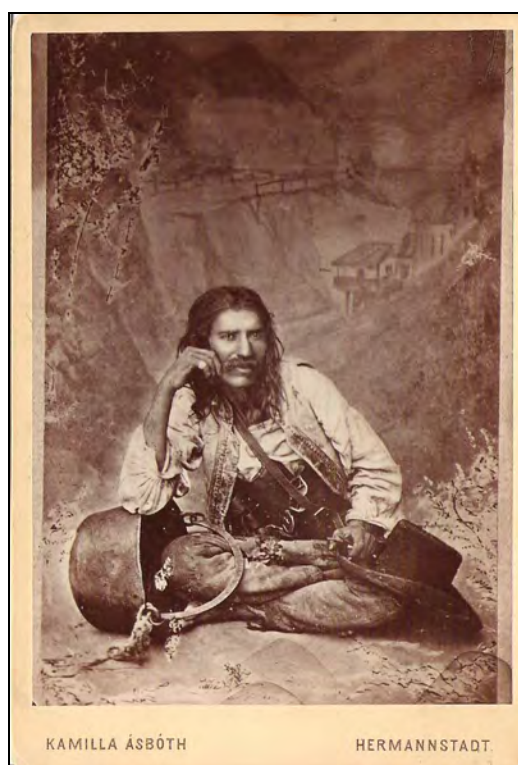

Fig. 5. Țigan

Fig. 6. Țigani din Prislop, județul Sibiu

Photography - An Intercultural History

Abstract

ASTRA Museum is the administrator of an old ethnographical photographic collection; images taken between 1855-1920 by photographers that worked in the most important cities of Transylvania. They were impressed by beauty of traditional costumes, typical for different nationality populations who lived in this Transylvanian area. They immortalized people with smiling faces dressed in traditional costumes, different aspects from every day life, cheerful or sad moments, interior rooms and houses, schools, churches. The study was based on our research in collection of images from graphic documentary reflecting aspects of rural life in different localities of Transylvania.

List of Illustrations

- Fig. 1. Woman in Romanian folk costume from Săliște, Sibiu County
- Fig. 2. Woman in Romanian folk costume from Mărginimea Sibiului
- Fig. 3. Woman in Saxon folk costume from Sibiu County
- Fig. 4. Woman in Saxon folk costume from Sibiu County
- Fig. 5. Gypsy
- Fig. 6. Gypsies from Prislop, Sibiu County.